

Vergaderjaar 2019–2020

35 377

EU-voorstel: Mededeling van de Commissie over de Europese Green Deal COM(2019)640¹

F

BRIEF VAN DE VICE-VOORZITTER EN UITVOEREND VOORZITTER VAN DE EUROPESE COMMISSIE

Aan de voorzitters van de vaste commissies voor Europese Zaken en voor Economische Zaken en Klimaat/Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Brussel, 9 juli 2020

De Commissie dankt de Eerste Kamer voor haar advies over de mededeling over de «Europese Green Deal» (COM(2019) 640 final).

De Europese Green Deal is de eerste prioriteit van de politieke beleidslijnen van voorzitter Von der Leyen en blijft essentieel als routekaart en als groeistrategie voor een welvarende en gezonde toekomst voor het hele continent, en dus ook voor Nederland. De rampzalige gevolgen van de coronacrisis voor onze gezondheid en ons economisch welzijn hebben dit nog duidelijker aangetoond.

Zoals de voorzitter benadrukte in de mededeling «Het moment van Europa: herstel en voorbereiding voor de volgende generatie» zijn ongekende tijdelijke investeringen nodig om de negatieve gevolgen van de coronacrisis voor de werkgelegenheid, de inkomens en de bedrijven op te vangen en te voorkomen dat onze eengemaakte markt, de economische motor van duizenden bedrijven in Nederland en andere lidstaten, implodeert. De Commissie is zich ervan bewust dat de politieke keuzes die we vandaag maken, bepalend zijn voor de toekomst van de volgende generaties. Daarom wil de Europese Commissie investeren in de economie met het oog op de toekomst en een groene, digitale, inclusieve en veerkrachtige economie tot stand brengen die past bij de 21e eeuw. Daartoe wil de Commissie de schade herstellen die de crisis op korte termijn heeft veroorzaakt door te investeren in de toekomst op lange termijn. Nederland heeft met haar eigen nationale klimaatpact een richting gekozen die in de lijn ligt van de Europese Green Deal, die als groeistrategie een soortgelijk beleid op Europees niveau tot stand wil

¹ Zie dossier E200001 op www.europapoort.nl.

brengen. De Europese Green Deal omvat een reeks op transformatie gerichte beleidslijnen en maatregelen voor de aanpak van de klimaatverandering, de vervuiling en het verlies van biodiversiteit, en voor een efficiënter gebruik van hulpbronnen door over te stappen op een meer circulaire economie. De deal bevat overkoepelende doelstellingen en een duidelijke visie. Als zodanig is de mededeling slechts het begin van een ambitieus proces waarmee reeds goede vorderingen zijn gemaakt, onder meer met besprekingen en een debat met de nationale parlementen, in dezelfde geest als het advies van de Eerste Kamer inzake de Europese Green Deal.

Voor de verwezenlijking van de doelstellingen van de Europese Green Deal zullen aanzienlijke investeringen nodig zijn. Echter, de kosten die droogte, bosbranden, verwoestijning en extreme weersomstandigheden met zich zullen meebrengen als geen actie wordt ondernomen, zullen onbetaalbaar hoog zijn. Luchtverontreiniging veroorzaakt momenteel elk jaar al 400.000 vroegtijdige sterfgevallen in de EU en naar verwachting zullen hittegolven jaarlijks verantwoordelijk zijn voor nog eens 90.000 sterfgevallen. Jaarlijks zouden 2,2 miljoen mensen bedreigd worden door overstromingen aan de kust. Deze fenomenen kunnen de meest kwetsbaren treffen en zullen zeer waarschijnlijk migratiestromen op gang brengen. De Europese Green Deal is dus geen luxe, maar een reddingsboei voor een betere toekomst. Vergroenen en groeien sluiten elkaar niet uit: beide moeten deel uitmaken van de Europese Green Deal om onze gezondheid en ons welzijn te beschermen.

Om van een echte overgang te spreken moet de transitie naar een klimaatneutrale toekomst ook rechtvaardig zijn. De Commissie streeft ernaar de economische, sociale en territoriale samenhang van de transitie te waarborgen. Zij heeft het mechanisme voor een rechtvaardige transitie voorgesteld om de transitie naar een klimaatneutrale economie rechtvaardig te laten verlopen, zodat niemand aan zijn lot wordt overgelaten. Voor alle lidstaten zal er steun beschikbaar zijn, waarbij de nadruk op de meest koolstofintensieve regio's ligt.

De Commissie beijvert zich ook om consumenten in staat te stellen actief deel te nemen aan de groene transitie. Daartoe zal zij onder meer de ontwikkeling van praktische informatiehulpmiddelen ondersteunen en komen met wetgevingsvoorstellen inzake betrouwbaardere informatie over de duurzaamheid van producten, greenwashing en geplande veroudering.

In de energiesector moet energie-efficiëntie prioriteit krijgen. Investeren in zonnepanelen op onze daken en in de isolatie van onze huizen en gebouwen creëert lokale werkgelegenheid in de bouw en helpt de energierekening voor burgers en bedrijven te drukken. Er zijn talrijke mogelijkheden voor werkgelegenheid in een energiesector die in belangrijke mate is gebaseerd op hernieuwbare bronnen en op het benutten van veelbelovende nieuwe energiebronnen zoals schone waterstof. Ook investeringen in schone mobiliteit, met inbegrip van oplaadinfrastructuur voor elektrische auto's, schone schepen en duurzame vervoersinfrastructuur, zoals het spoor en de binnenvaart, bieden extra kansen op werkgelegenheid. Het stimuleren van slimme landbouw, onder meer met behulp van digitale instrumenten, kan plattelandsgemeenschappen nieuw leven inblazen. Voor deze investeringen is duidelijkheid nodig over het doel en de richting van ons beleidskader. De Europese Green Deal en de bijbehorende initiatieven bieden die duidelijkheid.

De Commissie wil graag benadrukken dat de EU er reeds in geslaagd is haar eigen broeikasgasemissies terug te dringen en deze los te koppelen

van de economische groei. Daardoor draagt zij bij aan de wereldwijde inspanning, ook gelet op de emissies in verband met de in- en uitvoer van de EU. De Commissie vindt overigens ook dat zowel op EU-niveau als wereldwijd meer inspanningen nodig zijn. Als de internationale klimaatmaatregelen niet worden opgevoerd, zou de gemiddelde wereldwijde temperatuurstijging kort na 2060 2 °C kunnen bedragen, en vervolgens blijven stijgen.

De Intergouvernementele Werkgroep inzake klimaatverandering heeft onlangs geconcludeerd dat om de wereldwijde klimaatverandering te beperken tot 1,5 °C, de wereldwijde CO₂-emissies tegen 2050 netto tot nul gereduceerd moeten zijn (netto tot nul wil zeggen dat alle resterende CO₂-emissies moeten worden gecompenseerd door een gelijke hoeveelheid verwijderingen). De Europese Unie zet zich nu in voor een ambitieuzer traject, met als doel uiterlijk in 2050 klimaatneutraliteit te realiseren (waartoe niet alleen de resterende CO₂-emissies, maar ook alle resterende emissies van methaan, distikstofoxide en gefluoreerde gassen moeten worden gecompenseerd).

De vragen en standpunten van de Eerste Kamer zijn aan de bevoegde diensten van de Commissie toegezonden en vormden een nuttige bijdrage in de voorbereiding van de specifieke initiatieven die de Commissie in tussentijd heeft aangekondigd bij de uitvoering van de routekaart bij de mededeling over de Europese Green Deal.

De Commissie verschaft in de bijlage aanvullende toelichtingen waarmee gedetailleerder wordt ingegaan op de vragen van de fractieleden van Forum voor Democratie en de Partij voor de Dieren over de mededeling.

De Commissie hoopt met de toelichting die in dit antwoord wordt verstrekt, duidelijkheid te verschaffen met betrekking tot de kwesties die door de fractieleden van Forum voor Democratie en de Partij voor de Dieren aan de orde zijn gesteld, en ziet ernaar uit de politieke dialoog in de toekomst voort te zetten.

Maroš Šefčovič,
Vicevoorzitter

Frans Timmermans,
Uitvoerend vicevoorzitter

Bijlage

Met betrekking tot de punten waarop de leden van Forum voor Democratie de bijzondere aandacht van de Commissie hebben gevestigd, wil de Commissie het volgende opmerken:

Draagvlak bij het publiek voor de Europese Green Deal

Het publieke draagvlak voor klimaatactie is de laatste tijd toegenomen. Volgens de Eurobarometer achten burgers de bescherming van het milieu en de strijd tegen klimaatverandering topprioriteiten voor het optreden van de EU in de komende tien jaar. Meer bepaald is 92% van de respondenten – en zijn meer dan acht op de tien respondenten in elke lidstaat – het ermee eens dat de broeikasgasemissies tot een minimum moeten worden beperkt en tegelijkertijd de resterende emissies moeten worden gecompenseerd, zodat de EU-economie tegen 2050 klimaatneutraal is².

Gewone wetgevingsprocedure voor initiatieven in het kader van de Europese Green Deal

De Verdragen voorzien reeds in de toepassing van de gewone wetgevingsprocedure op het gebied van het milieubeleid van de Unie. Met name artikel 192, lid 1, voorziet in de toepassing van de gewone wetgevingsprocedure voor de verwezenlijking van de in artikel 191 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie genoemde doelstellingen. Specifiek op het gebied van belastingen wordt in de mededeling aangekondigd dat de Commissie zal voorstellen om de energiebelastingrichtlijn te herzien en daarbij milieuoverwegingen voorop te stellen. Ook zal zij voorstellen gebruik te maken van de Verdragsbepalingen op grond waarvan het Europees parlement en de Raad voorstellen op dit gebied volgens de gewone wetgevingsprocedure kunnen aannemen met gekwalificeerde meerderheid, in plaats van met eenparigheid van stemmen.

Rekeningrijden

Het voorstel van de Europese Commissie om tijdgebonden wegenvignettes te vervangen door modellen op basis van de afgelegde afstand die het werkelijke gebruik van de infrastructuur beter weerspiegelen, betreft in de eerste plaats het goederenvervoer. Het staat de lidstaten vrij dergelijke heffingen in te voeren; indien zij daarvoor kiezen, zouden de voorgestelde Europese regels een consistente aanpak op het hele continent helpen realiseren. De discriminerende behandeling van buitenlandse bestuurders en terugkerende klachten over nationale heffingsregelingen zijn een reden voor duidelijke regels op EU-niveau voor lidstaten die een systeem van wegenvignettes hanteren. Het voorstel van het Europees parlement om deze regels uit te breiden naar personenauto's wordt momenteel besproken in de Raad, waar Nederland vertegenwoordigd is.

Bureaucratie

Betere regelgeving blijft de kern van onze beleidsvorming, hetgeen onder meer reeds lange tijd door opeenvolgende Nederlandse regeringen wordt gevraagd. Deze Commissie is vastbesloten voort te bouwen op de verwezenlijkingen van de Commissie-Juncker op het gebied van betere regelgeving door beleid te maken en uit te voeren dat tastbare resultaten op het terrein oplevert en het leven voor mensen en bedrijven gemakke-

² Speciale Eurobarometer 490 – Wave EB91.3 – Kantar.

lijker maakt. Als onderdeel van de in het kader van de Europese Green Deal aangegeven verbintenissen zullen alle initiatieven voldoen aan het groene principe van «niet schaden». De Commissie zal ook een nieuwe benadering ontwikkelen om ervoor te zorgen dat nieuwe administratieve lasten worden gecompenseerd door burgers en bedrijven – en met name kleine en middelgrote ondernemingen – vrij te stellen van vergelijkbare administratieve kosten op EU-niveau op hetzelfde beleidsterrein.

Gevolgen op het niveau van de lidstaten

In de diepgaande analyse bij de mededeling «Een schone planeet voor iedereen» (COM(2018) 773 final) wordt reeds uitgebreid ingegaan op de gevolgen van het bereiken van klimaatneutraliteit tegen 2050. Na de zomer van 2020 zal de Europese Commissie ook een grondige effectbeoordeling van de nieuwe klimaatdoelstellingen voor 2030 presenteren. Bij de presentatie van voorstellen ter uitvoering van de Europese Green Deal zal de Commissie zich blijven baseren op een sterke feitelijke onderbouwing, waar nodig ook wat betreft de gevolgen op het niveau van de lidstaten.

Bossen

Voortbouwend op de biodiversiteitsstrategie voor 2030 zal de Commissie een nieuwe EU-bosstrategie vaststellen die de hele boscyclus bestrijkt en de vele functies van bossen bevordert. De bedoeling is het bosoppervlak van de EU kwantitatief en kwalitatief te verbeteren. De nieuwe EU-bosstrategie wordt neergelegd in een niet-wetgevend initiatief en de vaststelling ervan staat gepland voor het eerste kwartaal van 2021.

Landbouw

Landbouwers zorgen voor onze voedselvoorziening en beheren onze natuur. Landbouwers zullen een cruciale rol spelen in het klimaatneutraal maken van de Europese economie tussen nu en 2050. Het voorgestelde gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) is er al op gericht een substantiële bijdrage te leveren aan de verwezenlijking van de EU-doelstellingen op het gebied van klimaatactie, natuurlijke hulpbronnen, biodiversiteit en dierenwelzijn. Landbouwers hebben al grote inspanningen geleverd om onze voedselvoorzieningsketen duurzamer te maken. Samen met de Europese landbouwers zal de Commissie de te volgen weg uitstippelen om de verdere transitie in goede banen te leiden. De Commissie zal ervoor zorgen dat de nationale strategische GLB-plannen worden beoordeeld aan de hand van robuuste klimaat- en milieucriteria. Deze plannen moeten plattelandsgemeenschappen ook helpen om op een sociaal inclusieve en rechtvaardige manier klimaatneutraliteit te bereiken. De horizontale doelstelling van het GLB inzake de bevordering van kennisuitwisseling, innovatie en digitalisering in de landbouw en in plattelandsgebieden zal van cruciaal belang zijn.

Economie en financiering

Door middel van een krachtige internationale diplomatie en krachtig internationaal leiderschap moet worden geprobeerd om de klimaatambities van derde landen te stimuleren. Als de verschillen in ambitieniveau in de wereld blijven bestaan, terwijl de EU haar ambitieniveau verhoogt, zal de Commissie voor een aantal sectoren een mechanisme voor koolstofcorrectie aan de grens voorstellen, teneinde het risico van koolstoflekkage te beperken. In dat verband hebben de koolstofcorrecties aan de grens vooral als doel klimaatverandering tegen te gaan door het

voorkomen van koolstoflekken. Europa heeft een belangrijke industriële basis die we moeten behouden en versterken. Investerings in koolstof-arme technologieën en innovatie zullen het concurrentievermogen van onze industrieën niet belemmeren, maar verbeteren, waardoor een duidelijk pioniersvoordeel ontstaat. Nu al is de investering die onze industrie in energie-efficiëntie heeft gedaan, van cruciaal belang geweest voor haar vermogen concurrerend te blijven in een steeds moeilijker internationaal klimaat. Er is geen betere manier om internationale partners te overtuigen om ons voorbeeld te volgen dan door aan te tonen dat de overgang naar klimaatneutraliteit tegelijkertijd tot welvaart en werkgelegenheid kan leiden.

Niettemin zijn er in elke lidstaat gebieden die door de transitie voor een lastige opgave staan vanwege hun afhankelijkheid van fossiele brandstoffen of energie-intensieve industrieën. Daarbij zijn ook landen waarvan de welvaart boven het EU-gemiddelde ligt. Het mechanisme voor een rechtvaardige transitie zal alle EU-lidstaten ondersteuning bieden. Het gaat erom de gebieden te ondersteunen die meer inspanningen zullen moeten leveren om tot klimaatneutraliteit te komen. In Nederland hebben verscheidene industriële activiteiten een hoge intensiteit van broeikasgas-emissies. De voor Nederland voorgestelde toewijzing uit het Fonds voor een rechtvaardige transitie, een van de pijlers van het mechanisme voor een rechtvaardige transitie, weerspiegelt deze activiteiten, met een steunintensiteit die rond het EU-gemiddelde ligt. Alles samen zal in het kader van het mechanisme voor een rechtvaardige transitie tot 150 miljard EUR aan investeringen worden vrijgemaakt. Daaronder valt het Fonds voor een rechtvaardige transitie, waaraan de Commissie 40 miljard EUR wil toewijzen en dat geen verlies kan maken.

Voor de verwezenlijking van de doelstellingen van de Europese Green Deal zullen aanzienlijke extra investeringen nodig zijn.

In de diepgaande analyse bij de mededeling «Een schone planeet voor iedereen» wordt uitgelegd hoe de extra investeringsbehoeften zijn geraamd.

De Europese Investeringsbank (EIB) speelt reeds een sleutelrol bij het financieren van de omschakeling naar een koolstofneutrale, duurzame economie. Zij maakt gebruik van haar eigen middelen en van EU-begrotingssteun, in het kader van een aantal programma's en faciliteiten voor de financiering van klimaatactie en milieu-investeringen, zowel binnen als buiten de EU. Aangezien zij de klimaatbank van de EU wordt, zal de EIB een groeiende rol spelen bij de financiering van de duurzame transitie.

In de huidige context van hoge marktliquiditeit is het een uitdaging om een robuuste pijplijn van investeringsprojecten tot stand te brengen die aansluit bij de Green Deal. Het aantal beschikbare investeringsprojecten dat aan de verwachtingen en eisen van investeerders voldoet, blijft vooralsnog achter bij de vraag. De InvestEU-advieshub en de in het kader van het InvestEU-programma ontwikkelde adviesinitiatieven zullen ondersteuning bieden bij het identificeren, voorbereiden, ontwikkelen, structureren, aanbesteden en uitvoeren van investeringsprojecten.

In de voorstellen van de Commissie wordt in het kader van het volgende meerjarig financieel kader van de EU bijvoorbeeld 25% van de beschikbare middelen bestemd voor klimaatactie – een groter deel van de overheidsuitgaven dan ooit tevoren. Specifieke doelstellingen voor de uitgaven voor klimaatdoelstellingen zijn opgenomen in de desbetreffende sectorale wetgeving. In het kader van de EU-begroting zal ook particuliere

financiering worden aangetrokken via garanties en wordt een rechtvaardige transitie gewaarborgd door in de regio's waar de transitie het meest ingrijpend is, overheidsinvesteringen te bevorderen via het mechanisme voor een rechtvaardige transitie.

De Commissie is van mening dat zij een meerjarig financieel kader heeft voorgesteld waarmee de juiste balans is gevonden tussen twee concurrerende factoren. Enerzijds zal de EU een belangrijke bijdrage aan de EU-begroting verliezen als gevolg van de terugtrekking van het Verenigd Koninkrijk uit de EU. Anderzijds is de EU – wil zij de strategische agenda van de leiders kunnen uitvoeren – beslist genoodzaakt meer middelen uit te trekken voor nieuwe en versterkte prioriteiten, zoals klimaatactie. De Commissie is van mening dat haar voorstel een goede basis vormt om ervoor te zorgen dat de juiste prioriteiten een plaats krijgen binnen het volgende financiële kader.

Tegen de achtergrond van de Green Deal ziet de Commissie uit naar de herziening van de monetaire strategie van de Europese Centrale Bank (ECB) en naar de aangekondigde beoordeling van de gevolgen van de klimaatverandering voor de werkzaamheden van de ECB binnen de grenzen van haar mandaat.

Gebouwen in de renovatiegolf

De renovatiegolf is een uitstekend voorbeeld van de manier waarop investeringen in het kader van de Europese Green Deal het welzijn van onze burgers ten goede kunnen komen. De Europese Green Deal benadrukt dat het gebouwenbestand in de EU moet worden gerenoveerd om de klimaat- en energiedoelstellingen van de EU te kunnen verwezenlijken. Door renovatie wordt de energierekening verlaagd, worden de levensomstandigheden verbeterd en kan de energiearmoede worden teruggedrongen. Renovatie kan ook de bouwsector stimuleren en biedt de mogelijkheid om kleine en middelgrote ondernemingen en lokale werkgelegenheid te ondersteunen. Hoewel de initiële investeringskosten een uitdaging kunnen vormen, zullen de jaarlijkse besparingen als gevolg van beter geïsoleerde gebouwen deze initiële investering ruim compenseren.

Daling van broeikasemissies zonder Green Deal

De prognoses die zijn uitgevoerd bij de voorbereiding van de mededeling «Een schone planeet voor iedereen» laten zien dat de uitvoering van de momenteel overeengekomen beleidsmaatregelen en doelstellingen van de EU de emissies tegen 2050 met 60% zou doen verminderen. Dit is het resultaat van de combinatie van het langdurige effect van het huidige beleid en de technologische ontwikkeling.

Handel in CO₂-certificaten

In het kader van de Europese Green Deal is aangekondigd dat de Commissie ook werk zal gaan maken van de mogelijkheid om de Europese handel in emissierechten uit te breiden tot de emissies van gebouwen. Zij zal tevens overwegen de Europese handel in emissierechten ook op het wegvervoer toe te passen, als aanvulling op bestaande en toekomstige CO₂-emissienormen voor voertuigen. De Commissie zal voorstellen de Europese handel in emissierechten uit te breiden tot de maritieme sector. Het potentiële effect op de prijzen zal worden geanalyseerd in het kader van de effectbeoordelingen die vervolgens zullen plaatsvinden.

Elektriciteitsmix

Er is reeds cruciale vooruitgang geboekt bij de omvorming van de Europese elektriciteitsproductie. Dat hernieuwbare energie op instigatie van de EU wereldwijd terrein wint, heeft de afgelopen tien jaar geleid tot massale kostenbesparingen, met name op het gebied van zonne-energie en on- en offshorewindenergie. Thans is meer dan de helft van de Europese stroomvoorziening vrij van broeikasgasemissies. De overgang naar schone energie zal resulteren in een energiesysteem waarin de primaire energievoorziening grotendeels gebaseerd is op hernieuwbare energiebronnen. Tegen 2050 zal meer dan 80% van de elektriciteit afkomstig zijn uit hernieuwbare energiebronnen (die zich steeds vaker offshore bevinden). Samen met een aandeel kernenergie van ongeveer 15% zal dit de ruggengraat vormen van een koolstofvrij Europees elektriciteitssysteem. Waterstof biedt ook talrijke mogelijkheden voor een koolstofvrij energiesysteem dat geschikt is voor de toekomst. Voorts stelt de Commissie voor een echt geïntegreerd energiesysteem tot stand te brengen, waarbij warmtepompen, elektrische voertuigen en datacentra een integrerend deel gaan uitmaken van de algemene energievoorziening.

Verdrag inzake het Energiehandvest

Het Verdrag inzake het Energiehandvest (ECT) beschermt alle investeringen in de energiesector die worden vermeld in de bijlage bij dit verdrag, waaronder investeringen in fossiele brandstoffen, maar ook investeringen in hernieuwbare energiebronnen. De officiële onderhandelingen over de modernisering van het ECT zijn in december 2019 van start gegaan. Tijdens de onderhandelingen zal het voornaamste belang van de Europese Unie erin bestaan de bepalingen van het ECT inzake investeringsbescherming in overeenstemming te brengen met moderne normen voor investeringsbescherming en de overgang naar een koolstofarm, digitaal en consumentgericht energiesysteem te vergemakkelijken, conform de doelstellingen van de Overeenkomst van Parijs en onze ambitie om de economie koolstofarm te maken. De Europese Green Deal biedt de brede politieke richtsnoeren die zullen worden gevolgd bij de ontwikkeling van de standpunten van de EU bij de onderhandelingen over de modernisering van het ECT, maar ook bij het dagelijks beheer van het Handvest. De doelstelling het ECT te «vergroenen» zal bij het moderniseringsproces centraal staan. De bepalingen inzake investeringsbescherming van het gemoderniseerde ECT moeten bijdragen aan de uitvoering van de Green Deal.

Met betrekking tot de punten waarop de leden van de Partij voor de Dieren de aandacht van de Commissie met name hebben gevestigd, wil de Commissie het volgende opmerken:

Alle sectoren moeten hun broeikasgasemissies aanzienlijk verminderen. Voor sommige sectoren, met name de landbouw, is het echter technisch niet haalbaar om de emissies tot nul terug te brengen. De landbouw en bosbouw zijn echter uniek, aangezien zij ook CO₂ uit de atmosfeer kunnen halen. Deze jaarlijkse verwijderingen zijn momenteel aanzienlijk. Zij resulteren in een nettokoolstofput in de EU van ongeveer 300 miljoen ton CO₂. Er moet worden gezocht naar aanvullende maatregelen om meer koolstof in onze bodem op te slaan. Er zijn andere alternatieven denkbaar, waarbij technologieën voor negatieve emissies een andere rol spelen. Met name in de mededeling «Een schone planeet voor iedereen» is een traject uitgestippeld voor de beoordeling van de gevolgen van een zeer circulaire economie en de potentiële voordelen van een overgang naar minder koolstofintensieve consumentenkeuzes.